

УДК 347.626.2

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.3.16>

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБНИХ ДОГОВОРІВ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ТА СІМЕЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Хобор Романа Богданівна,

кандидат юридичних наук,
суддя

Львівського апеляційного адміністративного суду

У статті виявлено дискусійні питання укладання шлюбного договору та запропоновано шляхи їх вирішення. Обґрунтовано, що виключно нотаріуси, консульські установи або дипломатичні представництва України можуть посвідчувати шлюбні договори, виходячи із закріпленого у ст. 37 Закону України «Про нотаріат» вичерпного переліку повноважень уповноважених посадових осіб органів місцевого самоврядування. Тому нотаріальне посвідчення шлюбного договору не може вчинятися посадовими особам органів місцевого самоврядування.

Доведена можливість санації шлюбного договору в разі недотримання вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору. Санація шлюбного договору з дефектом форми можлива за умови, що учасники домовилися щодо усіх істотних умов договору, що підтверджується письмовими доказами, і відбулося часткове виконання його умов, але один із подружжя ухиляється від його нотаріального посвідчення. У такому випадку суд може визнати такий договір дійсним.

Встановлено неможливість визнання договорів щодо зміни правового режиму майна осіб, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, шлюбними договорами. Зроблено висновок, що такі договори про зміну правового режиму майна можуть бути трансформовані у шлюбний договір у разі реєстрації такими особами шлюбу і нотаріального посвідчення такого договору про зміну правового режиму майна фактичного подружжя. Запропоновано доповнити ст. 74 СК України положенням про те, що у разі укладення особами, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, шлюбу, договір про зміну правового режиму майна фактичного подружжя вважатиметься шлюбним договором, за умови його нотаріального посвідчення, якщо у ньому не зазначено інше.

Обґрунтовано доцільність детального регламентування у п. 2 гл. 5 Положення про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України процедури нотаріального провадження щодо посвідчення шлюбного договору як багатоетапного явища – від посвідчення до припинення його дії. Це дозволить подружжю забезпечити себе в майбутньому гарантіями щодо реалізації його майнових прав та виконання обов'язків на весь період подружнього життя, що, безперечно, дасть змогу уникнути судових спорів із цієї категорії справ.

Ключові слова: шлюбний договір, укладення договору, подружжя, наречені, нотаріус, нотаріальне посвідчення, форма договору, санація.

Khobor Romana. Improvement of the procedure for the conclusion of marriage agreements: specific issues of updating the legislation of Ukraine

The article reveals the debatable issues of concluding a marriage contract and suggests ways to resolve them. It is substantiated that only notaries, consular offices or diplomatic missions of Ukraine may certify marriage contracts, according to the fixed in the provisions of Art. 37 of the Law of Ukraine «On Notaries» exhaustive list of powers of authorized officials of local governments. Therefore, notarization of a marriage contract may not be performed by local government officials.

The possibility of rehabilitation of the marriage contract in case of non-compliance with the requirements of the law on notarization of the contract is proved. Rehabilitation of a marriage contract with a defect in form is possible if the parties have agreed on all the essential terms of the contract, confirmed by written evidence, and there is a partial fulfillment of its terms, but one of the spouses evades it's notarization. In this case, the court may declare such an agreement valid.

It is established that marriage contracts do not recognize agreements on changes of the legal regime of property of persons living in the same family, but not married to each other or in any other marriage. It is concluded that such agreements on changing the legal regime of property can be transformed into a marriage contract in case of registration of marriage by such persons and notarization of such an agreement on changing the legal regime of property of the actual spouse. It is proposed to supplement Art. 74 of the Family Code of Ukraine by stipulates that in case of marriage of persons who are in a de facto marital relationship, the contract on change of the legal regime of property of the de facto spouse will be considered a marriage contract, subject to its notarization, unless otherwise specified.

The expediency of detailed regulation in item 2 of ch. 5 Regulations on the procedure for performing notarial acts by notaries of Ukraine of the procedure of notarial proceedings for the certification of a marriage contract as a multi-stage phenomenon – from the certification to its termination. This will allow the couple to provide themselves in the future with guarantees for the realization of their property rights and performance of duties for the entire period of married life, which, of course, will avoid litigation in this category of cases.

Key words: marriage contract, conclusion of contract, spouses, notary, notarial certification, form of contract, rehabilitation.

Розпочинаючи аналіз питань, присвячених особливостям укладення шлюбного договору, насамперед доцільно підкреслити, що за допомогою шлюбного договору подружжя можуть врегулювати виключно майнові відносини між собою. Укладення шлюбного договору є передбаченою законом можливістю – правом наречених чи подружжя врегулювати свої майнові відносини. Якщо шлюбний договір не укладено, то майнові відносини подружжя регулюються за встановленими сімейним законодавством правилами.

Шлюбний договір може бути укладено на визначений строк, безстроково, або виникнення певних правовідносин може залежати від певних обставин (наприклад, народження дитини, здобуття дитиною освіти тощо). Варто наголосити на складній правовій природі шлюбного договору, однією з форм якої є підтвердження (засвідчення) існування особливого правового регулювання майнових відносин подружжя.

Загальний порядок укладення цивільно-правових договорів визначений у ст. 638–647 ЦК України і включає форму договору, момент його укладення, пропозицію укласти договір (оферту), прийняття такої пропозиції (акцепт) і місце укладення договору. Крім того, важливе значення мають суб'єкти, які укладають договір, тобто особи, які мають право на укладення договору, адже від їх правового статусу залежить, чи може бути укладено договір взагалі.

Згідно з ч. 1 ст. 639 ЦК України договір може бути укладений у будь-якій формі,

якщо вимоги щодо форми договору не встановлені законом. Щодо шлюбного договору така вимога закріплена у ст. 94 СК України, в якій зазначено, що шлюбний договір укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується. Інакше кажучи, закон позбавляє подружжя права обирати форму шлюбного договору, зобов'язуючи осіб, які бажають укласти шлюбний договір, не тільки викласти свої умови письмово, а й нотаріально посвідчити все, що зазначено на паперовому документі. Більше того, не має значення, чи складений документ письмово, як рукопис, чи створений за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем (наприклад, надрукований за допомогою комп'ютера тощо), важливо, щоб те, про що сторони домовились, було посвідчено нотаріально.

І тут потрібно звернути увагу на те, що нотаріальне посвідчення правочину здійснюється нотаріусом або іншою посадовою особою, яка відповідно до закону має право на вчинення такої нотаріальної дії, шляхом вчинення на документі, в якому викладено текст правочину, посвідчувального напису. Крім того, не тільки нотаріуси можуть вчиняти нотаріальні дії, а й інші особи, які наділені відповідно до Закону України «Про нотаріат», таким правом. Зокрема, згідно з ч. 2 і 6 ст. 1 Закону України «Про нотаріат» вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на державних і приватних нотаріусів, а вчинення нотаріальних дій за кордоном покладається на консульські установи

України, а у випадках, передбачених чинним законодавством, – на дипломатичні представництва України. Водночас відповідно до ч. 5 ст. 1 зазначеного закону у населених пунктах, де немає нотаріусів, нотаріальні дії, передбачені ст. 37 Закону України «Про нотаріат», вчиняються уповноваженими на це посадовими особами органів місцевого самоврядування. Проте аналіз ст. 37 Закону України «Про нотаріат» свідчить, що посадові особи органів місцевого самоврядування не можуть посвідчувати шлюбні договори, оскільки закріплений у вищенаведеній статті перелік повноважень уповноважених посадових осіб органів місцевого самоврядування є вичерпним. Тому нотаріальне посвідчення шлюбного договору здійснюють державні або приватні нотаріуси чи консульські установи або дипломатичні представництва України.

Водночас недотримання сторонами шлюбного договору вимог щодо його форми призведе до визнання договору неукладеним, оскільки він формально буде недійсним, тобто не породжуватиме для його сторін жодних правових наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю (ст. 216 ЦК). У такому разі сторони не зможуть змінити правовий режим подружнього майна. Щоправда, законодавець допускає санацію шлюбного договору у разі недотримання вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору. Зокрема, у ч. 2 ст. 220 ЦК України зазначається, що якщо сторони домовилися щодо усіх істотних умов договору, що підтверджується письмовими доказами, і відбулося повне або часткове виконання договору, але одна зі сторін ухилилася від його нотаріального посвідчення, суд може визнати такий договір дійсним. У цьому разі наступне нотаріальне посвідчення договору не вимагається.

Такі жорсткі вимоги до форми шлюбного договору зумовлені тим, що, укладаючи договір, сторони вправі змінити правовий режим майна подружжя, встановлений законом, що може призвести до зміни умов чи порядку виконання зобов'язань одного з подружжя, які виникли до шлюбу. Зокрема, один із подружжя може спробувати уникнути відповідальності, наприклад, стягнення на своє майно, за

невиконання своїх зобов'язань перед кредиторами. Тому усі зміни, що стосуються майна осіб, які укладають шлюбний договір, мають бути зафіксовані, а їхня воля посвідчена нотаріально. Так, нотаріус повинен встановити, чи мають право сторони шлюбного договору на майно, що є предметом шлюбного договору, чи вчиняється правочин добровільно, без примусу, обману тощо.

Крім того, нотаріальне посвідчення шлюбного договору має доказове значення у разі виникнення спору між його сторонами, оскільки нотаріус завжди має один примірник посвідченого ним договору, а всі нотаріальні дії згідно зі ст. 52 Закону України «Про нотаріат» реєструються у реєстрі нотаріальних дій. Щоправда, зважаючи на нотаріальну таємницю, доступ до посвідчуваних нотаріусом договорів дуже обмежений. Тому кредитори подружжя чи одного з подружжя не можуть повноцінно захистити свої інтереси від недобросовісного боржника – сторони шлюбного договору. Через це актуальною є проблема запровадження єдиного реєстру шлюбних договорів, який існує у західноєвропейських державах. Так, у вітчизняній цивільстиці до сьогодні тривають дискусії щодо виду такого реєстру. Одні дослідники вважають, що це має бути реєстр майнових правовідносин подружжя, який може здійснюватися нотаріусами [1, с. 49], на думку інших, це має бути реєстр шлюбних договорів (контрактів) [2, с. 64]. На думку третіх, взагалі потрібно за прикладом ФРН (спеціальний реєстр) та Франції (оприлюднення в офіційних засобах масової комунікації повідомлення про укладення шлюбного договору) наділити сторін шлюбного договору правом вносити відомості щодо укладення ними шлюбного договору до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців [3, с. 122]. Як наголошує з цього приводу В.І. Труба, такий спеціальний реєстр повинен бути автоматизованою системою збирання, накопичення, захисту, обліку та надання інформації про режим володіння, користування та розпорядження майном подружжя [2, с. 64].

Отже, доцільно підтримати позицію щодо необхідності повідомлення інших учасників цивільних відносин про укладення

шлюбного договору. На нашу думку, найбільш доцільним є запровадження відкритого єдиного реєстру шлюбних договорів, в яких містилася б загальна інформація про шлюбні договори. Зокрема, в такий реєстр можна було б вносити відомості про осіб, які уклали шлюбний договір (прізвище, ім'я, по-батькові); місце і час укладення шлюбного договору; інформацію про зміну законного режиму майна подружжя шляхом вказівки – «змінено» чи «не змінено»; реєстраційний номер шлюбного договору. Водночас умови шлюбного договору вносити не слід, адже кредитори подружжя чи одного з подружжя зможуть ознайомитись з його змістом за згодою свого боржника або надіславши запит до нотаріуса, який посвідчував такий договір, з одночасним повідомленням подружжя-боржника про запит. Разом із тим, запроваджуючи такий реєстр, потрібно визначити чіткий перелік осіб, які можуть ознайомитись зі змістом шлюбного договору, зазначивши у ньому, крім інших, кредиторів учасників шлюбного договору. Для ознайомлення з умовами шлюбного договору кредитор повинен буде надати доказ того, що він перебуває з подружжям чи з одним із них у зобов'язальних відносинах (між чоловіком чи дружиною і кредитором існують зобов'язальні правовідносини).

Єдиний реєстр шлюбних договорів (контрактів), на нашу думку, мають вести державні органи РАЦСу, оскільки саме вони ведуть реєстри осіб, які уклали шлюб. Тому їм буде найлегше простежити за тим, чи перебувають чоловік і жінка у шлюбі. Відомості до такого реєстру, на нашу думку, можуть вносити як працівники державних органів РАЦСу за повідомленням сторін шлюбного договору, так і нотаріуси після посвідчення шлюбного договору.

Наступним не менш дискусійним питанням у сфері укладення шлюбних договорів є питання, пов'язане із суб'єктами, які наділені правом укладати шлюбний договір. Відповідно до ст. 92 СК України шлюбний договір може бути укладено особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям. Разом із тим для укладення шлюбного договору до реєстрації шлюбу, якщо його учасником є неповнолітня особа, потрібна письмова згода її

батьків або піклувальника, посвідчена нотаріусом. На перший погляд, у цій нормі права немає нічого особливого, тому і проблем із її застосуванням не повинно виникати. Зокрема, особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу (наречені), – це чоловік і жінка, які погодились укласти шлюб, а свою згоду підтвердили, звернувшись до органу державної реєстрації актів цивільного стану, дотримуючись при цьому встановленої Законом України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» процедури. Натомість подружжя – це чоловік і жінка, які зареєстрували в органі державної реєстрації актів цивільного стану (РАЦС) шлюб. Проте дискусію породжує правова природа шлюбного договору, який є різновидом цивільно-правових договорів. Зокрема, науковці обговорюють можливість укладення шлюбного договору через представника, зважаючи, що шлюбний договір є документом, підписаним сторонами. Так, на думку О.О. Ульяненко, якщо закон дозволяє подання заяви про реєстрацію шлюбу через представника, то подібне є можливим і при укладенні шлюбного договору (ч. 3 ст. 28 СК) [4, с. 86]. На думку І.В. Жилінкової, шлюбний договір не може бути укладений ні за участі законного представника, ні за довіреністю, оскільки шлюбний договір нерозривно пов'язаний з особами його учасників, які перебувають у шлюбних відносинах [5, с. 55]. Недарма в європейській правовій доктрині цей договір інколи іменують «інтимним договором».

Схожого висновку дотримується А.Б. Гриняк, на думку якого шлюбний договір не є повсякденним правочином, який здебільшого укладається раз у житті (з подальшим внесенням змін). На думку вченого, він має особистий характер, тому й недоцільним видається можливість його укладення через представника [6, с. 296].

На нашу думку, щоб вирішити проблему представництва сторін на стадії укладення шлюбного договору, потрібно розглянути питання про можливість укладення шлюбного договору особами, які мають дефекти цивільної дієздатності.

Як відомо, представник не може мати більше повноважень, ніж особа, яку він представляє. Тому ще раз нагадаємо, що шлюбний договір може бути укладено

особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям. Зазначені особи наділені правом на шлюб, тому згідно з ч. 1 ст. 23 СК України вони мають досягнути шлюбного віку, який згідно зі ст. 22 СК України на день реєстрації шлюбу має становити вісімнадцять років. За заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам.

Зважаючи на це, ч. 2 ст. 92 СК України передбачено, що для укладення шлюбного договору до реєстрації шлюбу, якщо його учасником є неповнолітня особа, потрібна письмова згода її батьків або піклувальника, засвідчена нотаріусом. Причому присутність батьків або піклувальника неповнолітньої особи при укладанні шлюбного договору не обов'язкова, за наявності їх письмової згоди, яка посвідчена нотаріусом [7, с. 323]. Водночас, якщо шлюбний договір укладається неповнолітньою особою (особами) в період шлюбу, то згода батьків не вимагається, адже такі особи з моменту державної реєстрації шлюбу набувають повної цивільної дієздатності (ч. 2 ст. 34 ЦК). Тобто законні представники залучаються до участі в укладенні шлюбного договору не як представники сторін шлюбного договору, а тільки для надання згоди на укладення шлюбного договору.

Разом із тим шлюбний договір може бути укладено неповнолітніми особами через законних або договірних представників, оскільки сторони шлюбного договору мають погодити умови шлюбного договору і нотаріально посвідчити його. Інакше кажучи, представники неповнолітніх можуть розробити умови шлюбного договору і подати його нотаріусу за умови належно посвідчених повноважень представника. Крім того, документ має бути підписаний сторонами шлюбного договору. Перешкод для цього не вбачається, оскільки шлюбний договір регулює майнові відносини подружжя, а його умови постійно обговорюються представниками сторін шлюбного договору. Більше того, заяву про реєстрацію шлюбу також допускається подавати через представника.

Натомість варто погодитись із висловленою в юридичній літературі тезою про

неможливість укладення шлюбного договору обмежено дієздатними чи недієздатними особами [3, с. 90–91]. Із цього приводу висловлюються думки про неможливість укладення шлюбного договору обмежено дієздатними особами, оскільки укладення шлюбного договору не належить до дозволеного для укладення кола дрібних побутових правочинів [8, с. 55].

На нашу думку, особа, цивільна дієздатність якої обмежена, не тільки має отримати згоду піклувальника на укладення шлюбного договору, а й згідно з ч. 5 ст. 37 ЦК України самотійно несе відповідальність за порушення нею договору, укладеного за згодою піклувальника, та за шкоду, завдану нею іншій особі. Крім того, оскільки таку особу не позбавлено права вступати у шлюбні відносини, вона має бути наділена і необхідним обсягом майнових прав і обов'язків подружжя, щоб повноцінно жити сімейним життям. Водночас, оскільки обмежено дієздатна особа, на відміну від неповнолітньої особи, не може повноцінно усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, то укладати шлюбний договір через представника вона не може. До такого висновку приходимо, зважаючи, що така особа не може належно контролювати дії та поведінку свого представника, незалежно від того, чи він законний, чи договірний. Тому представник за таких умов має більшу свободу дій, ніж у разі представництва ним повністю дієздатних осіб або ж неповнолітніх осіб, які можуть більш реалістично у порівнянні з обмежено дієздатними особами усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними. Що ж до осіб, які визнані судом недієздатними, слід зазначити, що вони не вправі вчиняти будь-якого правочину, тому ні така особа, ні її представник (законний чи договірний) не можуть укладати шлюбний договір.

Зважаючи на вищенаведене, приходимо до висновку, що особисто укладати шлюбний договір можуть наречені або подружжя, через представника шлюбний договір можуть укласти особи, які не є повністю дієздатними, і неповнолітні особи. Причому останні можуть залучати як законного, так і договірного представника. Особи, цивільну дієздатність

яких обмежено, можуть укласти шлюбний договір тільки особисто за наявності згоди піклувальника. Натомість особи, які визнані судом недієздатними, ні особисто, ні через представника не можуть укласти шлюбний договір.

Тісно пов'язаним з питанням укладення шлюбного договору через представника є питання щодо можливості нотаріального посвідчення шлюбного договору в присутності свідків. Одразу ж зазначимо, що в юридичній літературі зазначається про більшу урочистість цієї процедури, а укладення шлюбного договору більш вагомим, оскільки, крім нотаріуса, будуть й інші особи, які у разі виникнення спору зможуть підтвердити факт його укладення [3, с. 93]. На нашу думку, такі аргументи щодо можливості підтвердження факту укладення шлюбного договору показами свідків суперечать положенням ч. 1 ст. 218 ЦК України, за якою заперечення факту вчинення правочину або оспорювання окремих його частин може доводитися письмовими доказами, засобами аудіо-, відеозапису та іншими доказами. Рішення суду не може ґрунтуватися на свідченнях свідків.

Крім того, варто звернути увагу на те, що часто чоловік і жінка, не бажаючи реєструвати свій подружній статус, намагаючись уникнути багатьох формальностей, фактично проживають однією сім'єю, не реєструючи свої відносини. Із цього приводу у юридичній літературі висловлюються різні погляди на можливість укладення такими особами шлюбних договорів. Зокрема, О.І. Войнаровська на підставі аналізу ст. 92 СК України доходить висновку, що фактичне подружжя не наділене правом укладення шлюбного

договору. Більше того, згідно зі ст. 95 СК України вступ в силу шлюбного договору прив'язано до реєстрації шлюбу («якщо шлюбний договір укладено до реєстрації шлюбу, він набуває чинності у день реєстрації шлюбу»), чого у випадку фактичних шлюбних відносин не передбачається [9, с. 140].

Загалом в юридичній літературі такого ґатунку відносини, що виникають між особами, які проживають разом без реєстрації шлюбу, пропонується визначати як квазішлюбні відносини і квазішлюбні договори. На такі квазішлюбні договори пропонується поширити правовий режим шлюбних договорів, якщо із законодавства чи зі змісту договору не випливає іншого [10, с. 8]. Вищенаведені позиції частково імплементовані у вітчизняне законодавство. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 74 СК України, якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. Водночас поширювати на квазішлюбні договори правовий режим шлюбного договору недоцільно, оскільки вони мають свої особливості. Натомість варто доповнити ст. 74 СК України положенням про те, що на такі договори поширюються загальні положення ЦК України про договори. Крім того, потрібно зазначити, що у разі укладення особами, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, шлюбу, договір про зміну правового режиму майна фактичного подружжя вважатиметься шлюбним договором, якщо в ньому не зазначено інше.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Настільна книга нотаріуса: Сімейні відносини в нотаріальному процесі / С.Я. Фурса, Л.Ю. Драгневич, Є.І. Фурса. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. С. 49.
2. Труба В.І. До питання про необхідність законодавчого регулювання шлюбних договорів. *Університетські наукові записки*. 2008. № 3. С. 64.
3. Гаро Г.О. Шлюбний договір як інститут сімейного права України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2012. С. 122, 90–91, 93.
4. Ульяненко О.О. Шлюбний договір в сімейному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2003. С. 86.
5. Жилинкова І.В. Брачний договір. Харків : «Ксилон», 2005. С. 55.
6. Andriy Hrynyak Debatable issues of the contractual regulation of property relations under the marriage agreement. *European political and law discourse*. Volume 3. Issue 2. 2016. P. 296.

7. Сімейне право: Нотаріат *Адвокатура Суд* : наук.-практ. посіб. з інформ. додатком на лазерному носії : У 2-х кн. / Л.Ю. Драгнєвич, О.С. Пульнєва, Є.І. Фурса, С.Я. Фурса та ін. / За заг. ред. С.Я. Фурси. Київ : Видавець Фурса С.Я., 2005. Кн. 1. 2005. С. 323.

8. Гражданское право / Н.Д. Егоров, И.В. Елисеєв, А.И. Иванов и др. ; под ред. Ю.К. Толстого, А.П. Сергеева. Санкт-Петербург : ТЕИС, 1996. Ч. 1. С. 55.

9. Войнаровська О.І. Окремі правові наслідки проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без реєстрації шлюбу. *Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Київ, 10 листопада 2011 року. Київ : Алерта, 2012. С. 140.

10. Чефранова Е.А. Механізм сімейно-правового регулювання імущественних отношений супругов : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Москва, 2007. С. 8.